

MOGENS BALLINS VÆRKSTED

... William Morris, John Ruskin og deres Fæller har vist mig Vejen...

Udstilling på Vejen Kunstmuseum 19. juni - 15. november 2010

Af Teresa Nielsen, museumsleder

Som specialmuseum for dansk symbolistisk kunst fra tiden omkring 1900 arbejder Vejen Kunstmuseum ofte med i dag næsten glemte aspekter af perioden. I den forbindelse er turen kommet til Mogens Ballins Værksted, som blev oprettet 1900 og overtaget af H.P. Hertz i 1908. Metalværkstedet er interessant som en lidet kendt side af kunstnerens virke. Men i dag er det måske allermest interessant som vækstcenter for senere internationalt anerkendte talenter som Georg Jensen, Georg Thylstrup og Just Andersen, hvis værker i dag handles for store summer i ind- og udland.

Kunstnere tilknyttet Mogens Ballins Værksted

Navnet dækker over en række kunstnere ud over **Mogens Ballin** (1871-1914). I de første år var billedhugger **Siegfried Wagner** (1873-1963) kunstnerisk leder og satte sit markante præg på værkstedets stil. Det dokumenterede Vejen Kunstmuseum i 2005 i en udstilling og publikation. **Gudmund Hentze** (1875-1948) var også en flittig leverandør. Han var en yderst talentfuld kunstner med sans for det stilfulde og en optimal udnyttelse af gode materialer. Et andet stort, dekorativt talent, **Georg Thylstrup** (1884-1930), startede som sølvsmedelærling på Mogens Ballins Værksted. Tilknyttet var også jævnaldrende billedkunstnere som Ballins nære ven, maleren **Ludvig Find** (1869-1945) og den mangesidede begavelse, hvis sølvarbejder siden er blevet synonym med Georg Jensens værksted, **Johan Rohde** (1856-1935). Det lykkedes endog Ballin at få **J.F. Willumsen** (1863-1958) til at levere produktions tegninger, men det blev kun til én enkelt vase, som søges lånt fra privateje til udstillingen. I værkstedets bøger nævnes også: *Frk. Hofmann*, formodentlig **Hanna Hoffmann** (1858 – 1917), *Fr. Constantin-Hansen*, formodentlig **Elise Konstantin-Hansen** (1858-1946). Dertil har kunsthistoriker Christina Rauh Oxbøll opdaget, at værkstedet som unika-værker omkring 1902 leverede dørgreb til Posthusbygningen, Kannikegade 16 i Århus efter tegninger af **Hack Kampmann** (1856-1920) og **Karl Hansen Reistrup** (1863-1929). Omkring 1901 blev også **Georg Jensen** (1866-1935) ansat på værkstedet - måske mere som håndværker end som kunstner? Hans navn kan i hvert fald kun knyttes direkte til få af værkstedets produkter. Efter det, der i hans videre virke kan ses at have været udbytterige læreår, etablerede han i 1904 sit nu verdensberømte værksted.

Da Ballin i forlængelse af sin hustrus død i 1907 afhændede virksomheden, kom nye navne til som: **Martha Ahrenberg Hertz** (1884-1858) og **Hans Peter Hertz** (1887-1949). Hos dem virkede **Just Andersen** (1884-1943), der som **Georg Jensen** siden oparbejdede en verdensberømmelse.

I værkstedets fortegnelsen står en række navne, som det ikke med sikkerhed har været muligt at identificere. *Arkitekt Madvig* dækker formodentlig over **Einar Madvig** (1882-1952), men hvem var *Rasmus Christiansen* (maleren?), *E. Gross*, *Hohlenberg*, *Frk. Kayert/Kajert*, *Løvgren*, *Arkitekt Poul Madsen*, *Frk. Ni.* eller *Ottesen*? Skulle læsere ligge inde med svar, hører Vejen Kunstmuseum meget gerne fra dem!

Baggrunden for Mogens Ballins Værksted

Mogens Ballin fik som velhavende enebarn mulighed for at forfølge sine kunstnerdrømme og fik privatundervisning frem til studierejsen i 1889 til Paris. Gennem sin danske fransklærer, Mette Gad, mødte han i Paris dennes mand, den stormombruste alsidige billedkunstner Paul Gauguin (1848-1903). I 1891 opstod et nært venskab med den få år ældre hollandske maler, Jan Verkade (1868-1946). De tog på studietur til Bretagne, og Ballin blev en del af kunstnergruppen *Les Nabis* (Profeterne). I Bretagne mødte de katolicismen, og blev begge inspireret til deres rejser til Italien, hvor de konverterede – noget af en omvæltning fra det jødiske hjem Ballin var opvokset i. Denne beslutning respekterede hans forældre, og efter hans død opdrog hans mor fuldt ud hans forældreløse børn som katolikker.

I minderne om deres første møde beskrev hans nære ven, forfatteren Johannes Jørgensen, Ballin med ordene: "Meget talende, med Fingrene gule af at ryge Cigaretter, docerende Symbolisme, Rosenkreuzer-visdom og Swedenborgianisme, forevisende Tegninger af Forain, Plakater af Chéret, Tapeter, Lersager, japanske Farvetryk, Fotografier efter ægyptiske Tøjer". Kort sagt et engageret menneske med sans for kunst. Det afspejles også i det brev fra 1912, hvor han udbød dele af sin samling til Statens Museum for Kunst. Museet købte et nature morte af Cezanne. Ballin nævner grafik af schweizeren Felix Vallotton og af franskmændene: Daumier, Bonnard, Vuillard, Degas, Manet, Redon, Delacroix og Gauguin. Dertil kommer malerier af Roussel, Bonnard og Vuillard samt af vennen Maurice Denis. Samlingen rummede også Paul Gauguins *Hyrdepige fra Bretagne*, der i dag hænger på Ny Carlsberg Glyptotek.

Som nygift vendte Mogens Ballin i 1899 hjem til København. Boligens møbler tegnede han selv – enkelte vises på udstillingen. Arbejdet med deres dekoration førte til tanker om etablering af et metalværksted. Kredit fik han hos sin far, grosserer og fabrikant Hendrik Ballin. Opstartslokalerne lejede han hos ungdomsvennen, bryggeridirektør Benny Dessau. Først på året 1900 startede værkstedet i det nedlagte glasværk på Tuborg Havn. Samtidig åbnede salgsafdeling tæt på Strøget i København i Skoubogade nr. 1 – til højre lå konditoriet *La Glace*, der fortsat drives på samme sted.

I pagt med strømningerne fra den engelske *Arts&Crafts* bevægelse beskrev han ved juletid 1899 sine tanker om værkstedets produktion: "*Jeg vil lave Brugsgenstande – af smuk Form, udført i Bronze, Tin, poleret Kobber og andre billige Materialer; det er min Agt at lave Ting, som selv den allermindste Pung kan betale, Folkekunst – og ikke raffineret Kunst for rige Parvener. Som De ser, er det lidt engelske Ideer, jeg bygger på: William Morris, John Ruskin og deres Fæller har vist mig Vejen...*"

I sommeren 1900 lagde værkstedet alle kræfter i en pragtdøbefont til Hellerup Kirke. Siegfried Wagner havde hentet opgaven hjem, og til en bekendt skrev *PR-manden* Mogens Ballin: "Fonten er støbt i Tin og Messing, Kummen i Tin og Foden dels i Tin, dels Messing, Kanden er i Tin med Indskrift og tre Fisk Indlagt i Messing. Virkningen af dette Arbejde, som har beskæftiget hele Værkstedet i halvanden Maaned, er saare god og original – men selvfølgelig taber jeg penge paa det, for man giver mig kun 400 Kr. for Fonten og 80 for Kanden – saa maa jeg haabe paa Æren: at man taler om den, Aviserne skriver om den – altsaa god Reklame."

Det fik han på central plads i tidsskriftet *Kunst*, hvor det afslutningsvis noteredes: "Som første Resultater af en paabegyndt virksomhed med kunstneriske Metalarbejder som Endemål er de meget lovende."

Det var muligvis også Siegfried Wagner, der det følgende forår hjembragte endnu en stor opgave: 500 indsamlingsbøsser i tin til Sygeplejeselskabet, en forening til støtte til uformuende syge medlemmer af det jødiske samfund. Indsamlingsbøsserne bærer hans monumentale stil.

Som mange af landets kunstnere tog Mogens Ballin i 1901 også del i grundlæggelsen af *Selskabet for dekorativ Kunst*, og bidrog ved deres udstillinger. Der var grøde i kunsthåndværket, som man gjorde status over på den store forårsudstilling på Kunstindustrimuseet i 1901. Mogens Ballins Værksted dominerede, og havde allerede da oparbejdet et anseeligt sortiment på langt over 100 numre. Der blev lagt ambitiøst ud med brug af forskellige metaller som messing, sølv, kobber, tin og bly – gerne tilført uhøjtidelige materialer som lapis lazuli, perlemor, rav eller emalje. Grundformerne figurerer ofte i flere forskellige materialer fx både i bronze og messing eller både i tin og bronze – i enkelte værker gøres der endog brug af flere typer metal. Som i middelalderens værksteder inddrog Mogens Ballin en gruppe dygtige kunstnere og håndværkere.

Mogens Ballin havde mere end nationale ambitioner. Første mål blev Tyskland, hvor tidsskriftet *Dekorative Kunst* i april 1902 trykte Johannes Jørgensen artikel om værkstedet. Det må være Ballin han refererede, da han skrev, at "...mere demokratiske metaller, bronze, messing, tin, manglede stadig kunstnerisk omsorg." Værkstedets produkter blev udstillet i Berlin i det toneangivende galleri *Keller & Reiner* samt vist på *Nordische Kunstausstellung*

Virksomheden voksede, og der blev brug for nye, større lokaler. I løbet af 1903 blev der på Nordre Frihavnsvej 19 (senere: Ndr. Frihavsgade) på Østerbro indrettet værksted med helt ny gas- og vandforsyning til de omkring 30 ansatte.

Til Jan Verkade skrev Ballin i vinteren 1904: "Jeg længes efter mit Malerliv, og jeg brænder af længsel efter at begynde igen ... jeg har aldrig haft megen Energi, og nu er jeg optaget af saa Mangt og Meget i Forretningen og i Familien, at min Aand kun har liden Frihed – og dog faar jeg ikke meget udrettet; jeg maa løbe fra Værkstedet til Butiken og jeg maa ustandseligt konferere med Værkføreren, saa jeg faar ikke tegnet meget – jeg duer ikke til meget for Tiden; Forretningen gaar betydeligt frem, men Fortjenesten ligger stadig langt borte. Stadig den samme Vise: Forretningen er for god at lade gaa – og ikke god nok til at gaa. Det er ogsaa vanskeligt; Kunstindustri begynder at kede mig, og jeg afskyr den købmandsmæssige Side".

Hertz og Ballin

Efter hustruens død i 1907 blev værkstedet endelig afhændet. Ballin helligede sig børnene og sit pædagogiske arbejde i de katolske kredse. Fra 1908 fik produktionen et nyt stempe. Det sammenslyngede MB ændres til et mærke, der kan læses som et HB for Hertz og Ballin, men p.g.a. afstanden mellem de to buer B'et kunne det også blot være en sammenslyngning af HPH, hvor den vandrette streg i H'et er fortsat med en nedadgående bue.

Værkstedet i Nordrefrihavns-gade fungerede indtil 1920, da det flyttede til Frederiksberg-gade 14. Forretningen i Skoubogade formodes at være lukket omkring den tid. Mange varegrupper fortsatte i produktion efter 1908. H.P. Hertz' fornyelse af sortimentet skete primært indenfor sølvet. Ballins Eftf. var registreret i Kraks Erhvervsregister frem til 1926, mens firmaet stod opført hos Ædelmetalkontrollen helt frem til 1937.

Vejen Kunstmuseum og Mogens Ballins Værksted

I museets faste udstilling står en jugendstil-vitrine med tin og sølvarbejder fra Mogens Ballins Værksted. Den har affødt henvendelser fra gæster, der selv ejede stykker, samlede, handlede eller af generel nysgerrighed ville vide mere om værkstedet. Som museet oplevede det under den store Kähler udstilling i 2004, er det med Ballins Værksted også tydeligt, at produktionen har været ganske stor, og er nået ud i hele landet. Dertil er "overlevelseshæften" for metalvarer væsentlig højere end for fx keramik – en tinskål tåler bedre en tur på gulvet uden de store men. Der er derfor rigtig mange, der også til dette værksteds produktion nikker genkendende med et "Sådan en stod der også hos tante Elise/onkel Peter/farmor Ellen..." Men omfanget af produktionen synes at stå i diametral modsætning til mængden af dokumentation om værkstedet. Trods mange menneskers ihærdige søgen er det endnu ikke lykkedes at finde et omfattende arkivalisk materiale om værkstedet. Lidt af et gennembrud opstod i 2004-5 under Vejen Kunstmuseums forberedelser til udstilling om billedhuggerægteparret Olga og Siegfried Wagner. I hans gemmer viste der sig vigtig dokumentation om værkstedet.

Produkter fra Mogens Ballin Værkstedet dukker jævnligt op på loppemarkeder i antikvitetshandler og på auktioner. Da alle forsøg på at arbejde sig ind på værkstedets historie ind til videre desværre er endt med uforrettet sag, valgte museet en anden vej ind i beskrivelsen af dette internationalt set interessante danske værksted. Uden Mogens Ballins enestående sans for materialer og inddragelse af kunstnerisk ekspertise, havde der formodentlig ikke været samme grobund for verdensnavne som Georg Jensen og Just Andersen.

Database med over 1400 værker fra Mogens Ballins Værksted

Vejen Kunstmuseums vinkel på belysningen af Ballin Værkstedets produktion har været at se på værkerne, og dertil søge at fortælle noget om arbejdet belyst gennem produkterne og den tilgængelige litteratur fra perioden, samt hvad der siden er kommet til. På Kunstindustrimuseet opbevares fire værkstedsbøger, der spænder over både Mogens Ballins og H.P. Hertz' tid. Takket være god støtte fra Kulturarvsstyrelsen blev bøgerne scannet. Oplysningerne er nu søgbare i en database med over 1.400 genstande. Den er en integreret del af Vejen Kunstmuseums hjemmeside og er blevet suppleret med den hidtil mest omfattende gennemgang af værkstedets historie, en bibliografi og en liste over de tilknyttede kunstnere. Gå ind på www.vejenkunstmuseum.dk. I øverste tværbjælke vælges: **Samlingen & databaser**. I venstre menu vælges dernæst: **Mogens Ballins Værksted**. Nu er der fri adgang til det store materiale!

Bog om Mogens Ballins Værksted

Med god støtte fra mange fonde og Kulturarvsstyrelsen følges udstillingen af en publikation. For første gang bliver det muligt at studere et bredt udsnit af værkstedets produktion i gode nyoptagelser. Dertil kommer tekstbidrag fra bl.a. Charlotte Christensen, der med afsæt i Kunstindustrimuseets indkøb på Verdensudstillingen 1900 skriver om metallets status i datidens Danmark. Mirjam Gelfer-Jørgensen beskriver den danske kontekst for værkstedet, og franskmanden André Cariou bidrager med en tekst om Mogens Ballin i forhold til de franske Nabi-kunstnere. Dertil følger Christina Rauh Oxbølls og Teresa Niensens introduktion til værkstedet, biografier om de involverede kunstnere, en bibliografi samt forhåbentlig museumsdirektør Jacob Thages tekst om Mogens Ballins smykker.

Offentlige omvisninger

Der er i udstillingsperioden programsat tre søndagsomvisninger ved museumsleder Teresa Nielsen: Den 22. august, den 26. september og den 24. oktober—alle tre dage kl. 15.